

Лук'яненко О. В. Музика й література у площині дозвілля педколективів УРСР часів деєталінізації / Лук'яненко Олександр Вікторович // Сучасна освіта і наука в Україні: традиції та інновації. Матеріали ХІІІ Всеукраїнської науково-практичної заочної конференції. 26-28 квітня 2012 р. – Запоріжжя, 2012. – С.108-111.

МУЗИКА Й ЛІТЕРАТУРА У ПЛОЩИНІ ДОЗВІЛЛЯ ПЕДКОЛЕКТИВІВ УРСР ЧАСІВ ДЕЄТАЛІНІЗАЦІЇ

Лук'яненко Олександр Вікторович

Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка

Історія вищої школи УРСР неодноразово була предметом дослідження науковців. Проте, на сучасному етапі розвитку науки однією з найбільш привабливих для аналізу є проблема «вільного від диктату» часу студентів та викладачів [1, С.21]. Під дозвіллям ми розуміємо вільний час, який використовують для відновлення фізичних, розумових і психічних сил людини. До нього входять як індивідуальні, так і публічні форми споживання культури: від читання книг та перегляду кіно до походів у театри та на танці. Дозвілля формують спілкування, фізичні заняття та творча діяльність. Тоталітарне ж суспільство додає ще й ідеологічного компоненту дозвіллевим формам відпочинку людей.

Як і сучасне студентство, молодь 1950-х, за браком офіційного вільного часу, з легкістю дарувала його собі сама, звичайно, у найлегший спосіб: через прогули занять [2, арк.53]. Через те, що кампанії з припинення самовільних прогулянок зазнавали краху, викладачі вишів шукали можливості якщо не зупинити, то бодай спрямувати у найбільш позитивне русло ці походи за пригодами, бо, зокрема, у Черкасах уважали, що те, що молоді люди «ідуть, хто куди хоче», лежало в основі антирадянських настроїв [3, арк.5]. Доволі популярною серед молоді була гра у доміно у навколишніх з інститутами

дворах [2, арк.53]. Хоча кімнати відпочинку у гуртожитках забезпечували репродуктором, шашками, шахами та доміно [4, арк.76].

Одна з проблем вільного часу – це брак місць, де б молодь могла його проводити. Так, Полтавський обком партії 1953 року звернув увагу на те, що вечори відпочинку були доволі нечастими в обласному центрі [5, арк.12]. За дослідженням Н. Хоменко, великою популярністю користувався театр, куди квитки коштували 30-50 коп. за гальорку або 3 крб. за партер чи ложу. Тим паче, якщо половина першої дії вже минула, до зали можна було пройти безкоштовно [6, С.128]. Педагоги часто влаштовували молоді масові щотижневі походи до кінотеатрів та кіно [7, арк.28]. Для того, аби потрапити на перегляд кінофільмів, що їх організувало Товариство поширення політичного і наукового знання, молодь мала б викласти від 1 до 3 крб. за сеанс [8, арк.73].

Інше, чим могли зайняти себе молоді люди, було читання літератури та періодичної преси. Хоча траплялись випадки повної апатії до книги: у СДПІ були студенти, які прочитали одну єдину книгу за весь курс навчання [9, арк.19]. У ЛДПІ завідувач кафедри педагогіки Гусак також констатував спад у читанні молоддю літератури [10, арк.277]. Аби підняти любов до книги, міська влада Полтави організувала книжкові розкладки в педінституті [11, арк.52]. Схожі кіоски облкнигторгу були і в ЗДПІ [12, арк.13].

Та чи могли собі дозволити студенти придбати книги? Як свідчить дослідження О. Ісаєвої, державні дотації здешевили книгу, що зробило її чи не єдиним дозвіллям для тогочасних людей [13, С.13]. Звичайно, для сталінського стипендіата придбати за місяць дві-три книги у межах 10 крб. означало витратити лише 5% статків. Таких щасливчиків у вишах кожного року було лише два-чотири. Інші якщо отримували стипендію, вона була удвічі меншою. Також слід взяти до уваги, що декларована ціна – це одне, а фактична ціна, за якою люди могли придбати книги могла бути й іншою. У 1953 році директор Полтавського облкнигторгу був знятий з посади саме за те, що робив доволі високі накрутки на торгівлі книгами для полтавців [14, арк.199].

У Полтаві з початку 1950 року до кінця періоду десталінізації викладачі констатували стійку апатію молоді до періодичної преси. Схожої стурбованості нелюбов'ю молоді до преси виказували викладачі Глухова [15, арк.13] та Черкас [16, арк.23]; це ж виявляли у спеціальних перевірках читок газет та журналів у молоді викладачі Бердичева [17, арк.140]. Напевне, взнаки давалася пересиченість політичною інформацією на зборах, мітингах та на лекціях. На закиди ж викладачів у необізнаності молоді в питаннях поточної політики, студенти часто відповідали, що радше читали б художню літературу, ніж газети [18, арк.2зв]. Охочі до книги, збирали власні бібліотеки, заощаджуючи та підробляючи, щоб інколи придбати доволі раритетні видання Пушкіна, Гофмана [19; 20], полюбляли твори зарубіжних і вітчизняних класиків. Проте, якщо читання творів Ю. Смолича, В. Сосюри, О. Твардовського чи І. Ільфа та Є. Петрова заохочувалося, то за читання П. Куліша могли слідувати серйозні адміністративні санкції [21].

В окремих студентів небажання читати компенсувалося любов'ю до активного відпочинку. Ще у 1953 році у Полтаві влада звернула увагу, що студентській молоді кортіло танцювати, проте місто не могло задовольнити їхню потребу у клубах чи танцювальних майданчиках. Зрештою, зійшлись на думці організувати танцювальні гуртки при навчальних закладах, де б молодь учили «бадьорих, веселих радянських танців» [22, арк.72]. У часи десталінізації популярністю користувались вальс, вальс-бостон, фокстрот, танго (особливо «Албанське танго») та кадрили [19].

Із одного боку захоплення танцями пояснити доволі просто: танці були доступними, квиток на танцювальний майданчик коштував 3-5 крб. З приводу цього секретар Сталінського райкому Львова на зустрічі з педагогами вищої школи міста натякнув: «молодь ще мало заробляє на виробництві, до того ж варто врахувати, що на виробництві у нас часто погано ставляться до неї, важко присвоюють розряди і таке інше, і тому доводиться іти на танці, це коштує дешевше, ніж піти до театру» [10, арк.266]. До того ж велику кількість студентів складали сироти та малозабезпечені, які не мали знижок на квитки у

кіно та театри, про що піклувалися навіть органи міліції, бо заради квитків часто коїлись злочини [10, арк.278].

Однак, зацікавлення танцями не обмежувалось лише переліком дозволених радянських стилів. Коли викладач ПДПІ М. Різун зазначав, що «з боку студентів спостерігається дике надмірне захоплення танцями» [23, арк.15], він мав на увазі, що це були далеко не пропаговані танці під класичні мелодії. Студенти не слухали радіопередач, що їх транслював радіовузол інституту, а лише чекали танцювальної музики [4, арк.76]. Київські педагоги скаржилися, що молодь влаштовувала гучні танці щодня до 2 години ночі, тому викладачі просили обмежити проведення танців до опівночі лише у суботу [24, арк.50].

І хоча студентські «посиденьки» здебільшого закінчувались співами під баян чи гітару українських та російських народних пісень [20], пісень із репертуару Л. Утьосова та М. Бернеса [19], подекуди на перших студентських дискотеках «по темних кутках» інколи звучала заборонена владою музика, що виводило з рівноваги ревних партійців [25, арк.78], які неоднозначно натякали, що не бажають чути джазові мелодії у парках та громадських місцях [22, арк.99]. Н. Шліхта розглядає музику як вияв протесту [26, С.146]. Можливо, тому у квітні 1958 року директор ПДПІ М. Семиволос навіть зобов'язав без його дозволу не пропускати жодну пластинку для танців на вечорах та для прослуховування на заняттях із музики, аби уникнути пропаганди капіталістичних ідеалів [27, арк.169-170]. Факти «контрольованого дозвілля» у вишах траплялися щоразу частіше [925, С.191].

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА:

1. Удод, О. Історія повсякденності: питання історіографії / Олександр Удод // Історія повсякденності : теорія та практика : Матеріали Всеукраїнської наукової конференції, Переяслав-Хмельницький, 14-15 травня 2010 року [упор. : Лукашевич О.М., Нагайко Т.Б.]. – П-Хм., 2010. – С.19-23.
2. Держархів Полтавської області, ф.Р-1507, оп.1, спр.392, 233 арк.
3. Держархів Черкаської області, ф.П-2187, оп.1, спр.23, 186 арк.
4. Архів Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка, ф.3, оп.1953, спр. Накази. Т.1, 212 арк.

5. Держархів Полтавської області, ф.П-15, оп. 2, спр.1354, 113 арк.
6. Хоменко Н. Дозвілля студентів ВНЗ під час навчального року (кінець 1940-х – 1967-мі рр.) / Наталія Хоменко // Україна ХХ ст. : культура, ідеологія, політика. – К. : Інститут історії України НАН України, 2008. – №14. – С.127-146.
7. ЦДАГО України, ф.1, оп.71, спр.170, 84 арк.
8. Держархів Полтавської області, ф.Р-6829, оп.1, спр.117, 181 арк.
9. ЦДАГО України, ф.1, оп. 71, спр.209, 108 арк.
10. Там само, спр.190, 289 арк.
11. Держархів Полтавської області, ф.П-15, оп. 2, спр.1802, 171 арк.
12. ЦДАВО України, ф.166, оп.15, спр.1295, 257 арк.
13. Ісайкіна О. Д. Побут і дозвілля міського населення України в повоєнний період (1945-1955 рр.) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук. : спец. 07.00.01. «Історія України» / Олена Дмитрівна Ісайкіна — К., 2006. – 20 с.
14. Держархів Полтавської області, ф.П-12, оп.1, спр.664, 200 арк.
15. Держархів Сумської області, ф.Р-5369, оп.1, спр.321, 25 арк.
16. Держархів Черкаської області, ф.П-2187, оп.1, спр.15, 124 арк.
17. ЦДАГО України, ф.1, оп.71, спр.253, 172 арк.
18. Держархів Полтавської області, ф.Р-1507, оп.1, спр.822, 32 арк.
19. Архів О. Лук'яненка, ф.1., оп.1, спр.3. Інтерв'ю. Руденко Олександр Пантелеймонович (25.09.2011).
20. Там само, спр.4. Інтерв'ю. Бака Михайло Васильович (1.11.2011).
21. Там само, спр.5. Інтерв'ю. Пашко Людмила Федорівна (4.11.2011).
22. Держархів Полтавської області, ф. П-12, оп.1, спр.662, 167 арк.
23. Там само, ф.П-251, оп.1, спр.4832, 258 арк.
24. Держархів Київської області, ф.П-485, оп.3, спр.6, 69 арк.
25. Держархів Полтавської області, ф.П-19, оп.1, спр.238, 102 арк.
26. Шліхта Н. Історія радянського суспільства : Навч. посібник / Наталя Шліхта. – К. : Видавничо-поліграфічний центр НаУКМА, 2010. – 218 с.
27. Держархів Полтавської області, ф.П-251, оп.1, спр.4831, 272 арк.